

УДК 338.137.2

В.І. Ємцев,
канд. екон. наук, доц.
І.В. Ємцева, асп.
Національний університет
харчових технологій

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасний стан справ у вітчизняній м'ясній галузі доводить необхідність її реформування, з метою збільшення її конкурентоспроможності в умовах глобалізації світової економіки. В статті розглянуто основні проблеми діяльності м'ясної галузі України, причини, які привели галузь до сучасного стану. Визначено обсяг виробництва та споживання м'яса та м'ясної продукції в Україні, вплив обсягів імпорту м'яса на внутрішні ціни та обсяги її реалізації. Зроблено висновок, що стан справ у м'ясній галузі загрожує продовольчій безпеці країни.

Також в статті зазначена потреба галузі у відповідній державній підтримці та запропоновані можливі шляхи ефективного реформування галузі та збільшення конкурентоспроможності підприємств галузі.

Зроблено аналіз сучасного стану та взаємозв'язку складових інноваційної діяльності, наведено основні чинники, що впливають на рівень конкурентоспроможності підприємств в сучасних умовах обмеження інвестиційних ресурсів на підприємствах харчової промисловості України.

Ключові слова: *інноваційна діяльність, конкурентоспроможність підприємства, фінансова підтримка держави, результати.*

По значенню глобального індексу конкурентоспроможності у 2011 (WEF Global Competitiveness Index), який щорічно визначається на Світовому економічному форумі Україна займає лише 89 місце з 139 країн у світовому рейтингу конкурентоспроможності економік, та за останніх 5 років погіршала своє місце в рейтингу на 16 пунктів (у 2007 р. — 73) [1]. Як показує аналіз цієї доповіді саме рівень конкурентоспроможності вітчизняних товарів, а не тільки економіки та підприємств країни, на світових товарних ринках на сьогоднішній день є основною загрозою економічній та продовольчій безпеці країни. З метою визначення шляхів підвищення конкурентоспроможності за рахунок використання таких інноваційних факторів, як науковий рівень виробництва, технологічний рівень капіталу, висококваліфікована робоча сила, економія ресурсів і новаторський стиль управління необхідно визначити існуючий взаємозв'язок між ними й одержати оцінку здійснюваної в країні інноваційної діяльності.

Проблеми інноваційного розвитку та конкурентоспроможності розглядаються в роботах: Друкера П., Мескона М., Портера М., а також багатьох вітчизняних вчених Л.В. Балабанової, А.Е.Воронкової, В.М. Гейця, В.М. Горбатова, Б.Є. Кваснюка, І.В. Крючкової, В.П. Семиноженко, О.С. Шнипко, та інших.[2-8] Фундаментальні дослідження сучасного стану цих проблем показують, що нині науково-технологічні інновації відіграють вирішальну роль у формуванні і підвищенні конкурентоспроможності виробництва. У свою чергу рівень конкурентоспроможності економіки, галузей та підприємств країни, в усьому розмаїтті її аспектів стосується практично всіх сторін життя суспільства. Тому так актуально постає проблема її підвищення шляхом переходу від використання статичних порівняльних переваг, природно

заданих для країни, які були основою на стадії факторно-орієнтованої економіки, до переваг динамічних, обумовлених значним проривом у технологіях та інформаційній сфері, що є основою інноваційно-орієнтованої економіки

Метою статті є необхідність визначення сучасного стану, взаємозв'язку складових інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств, а також шляхів її покращення в умовах обмеження інвестиційних ресурсів.

Під час світової економічної кризи економіка країни опинилася в принципово новому стані. Він вимагає від господарюючих суб'єктів значно підвищити ефективність своєї діяльності за рахунок подолання технологічного відставання країни шляхом управління і регулювання процесів продукування, комерціалізації, використання наукових знань та інновацій. Без економічного прориву еволюційне зростання законсервує місце України поміж країн третього світу. Саме тому питання підвищення конкурентоспроможності економіки та підприємств повинні постійно перебувати в центрі уваги державних діячів і ділових кіл не тільки в Україні, а й інших країни світу. Так, наприклад, в США ще у 1988 році був створений відповідний спеціальний комітет, а конгрес країни прийняв «Комплексний закон про торгівлю і конкурентоспроможність». [9] В Україні, також, але лише у 2005 році, була створена Рада конкурентоспроможності України яка запропонувала вивести ідею конкурентоспроможності на перше місце у національній свідомості та звернула увагу на необхідність розробки концепції про конкурентоспроможність як нової моделі економічної політики. [10]

На нашу думку, конкурентоспроможність — комплексна, розрахована за певний проміжок часу й при існуючій правовій базі та ринку, соціально-економічна характеристика суб'єкта господарювання, що відображає рівень його переваг у ефективності використання інноваційних, виробничо-технологічних, маркетингових, людських, фінансово-економічних потенціалів, а також у швидкості його адаптації до умов зовнішнього й внутрішнього середовищ, що динамічно змінюються, у порівнянні з реальними конкурентами. Виходячи з цього, розгляд конкурентоспроможності підприємства, як центральної ланки у взаємозв'язку категорій «продукт — підприємство — регіон — галузь — економіка країни», є, на сьогоднішній день, чи не головним у ряді основних напрямків розвитку економіки країни.

Проте з самого початку реалізації проголошеного керівництвом України курсу на переведення національної економіки на інноваційний шлях розвитку, виникли серйозні труднощі з фінансуванням цього процесу. Це пов'язано з тим, що інноваційно-інвестиційна діяльність та її реформування потребує значних капіталовкладень, але ні держава, ні вітчизняні підприємці та бізнесмени не мають їх в необхідному обсязі. Тому темпи розвитку інноваційної сфери в Україні на сьогоднішній день є дуже низькими та не відповідають вимогам сьогодення. Причиною такого стану є значне скорочення фінансування в 2010 році наукових досліджень — в 2,3 рази порівняно з 1990 роком. Проте, як показує аналіз закордонного досвіду, ключовим чинником розвитку економіки є інтелектуальні ресурси від ефективного використання яких багато в чому залежить і конкурентоспроможність країни на світових ринках високотехнологічної продукції. Проте проведені дослідження показують, що суттєві знос та моральне старіння дослідно-лабораторного обладнання, старіння та погіршення якості наукових кадрів, що його обслуговують, посилення диспропорцій розвитку науково-технічної інфраструктури призвело до зменшення чисельності фахівців-дослідників на 71,6 і 2,1% — відповідно, а також катастрофічне скорочення (більше 20 разів) винахідників, раціоналізаторів, авторів промислових зразків. [11] Все це призводить до скорочення інтенсивності наукової й науково-технічної активності, погіршення якості й результативності самих досліджень, обмеження можливості створення конкурентоспроможного інноваційного продукту. Про це свідчить показник наукоємності ВВП, значення якого постійно знижувалася

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

з 1,06% в 2003 році, 0,99 % — в 2005 році до 0,83% — в 2010 року (табл. 1). Для порівняння цей показник у країнах ЄС в 2008 році складав 2,2 % від ВВП. [12] Руйнування фінансових основ функціонування наукового сектора недосконалість організації науково-технічної інфраструктури призводить до поступової переорієнтації інноваційно-інвестиційної діяльності до реалізації незначних за обсягом інноваційно-інвестиційних проектів, в основному організаційно-маркетингового напрямлення та веде до посилення технологічної залежності держави. Утворюється замкнене коло — недостатнє інвестування економіки посилює спад виробництва, а він, в свою чергу, веде до подальшого зниження інноваційно-інвестиційних можливостей підприємств та держави, а також попиту на інновації.

Таблиця 1. Показники макроекономічної та інноваційної діяльності в харчовій промисловості України

Показники	Од виміру	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Індекс виробництва продукції харчової промисловості	% до попереднього року	113,7	110,0	107,5	97,8	94,0	103,2
Наукоємність ВВП	%	0,99	0,91	0,86	0,84	0,84	0,83
Індекс споживчих цін	%	107,9	107,4	112,8	125,2	115,9	109,4
Інвестиції в основний капітал промисловості, в т.ч. харчову промисловість	%	105,2	109,1	127,0	94,7	67,6	90,5
Питома вага інноваційних підприємств у харчовій галузі	% від загальної кількості підприємств	9,0	9,4	13,2	12,0	13,0	14,3
Впровадження нових технологій та процесів, у т.ч. ресурсозберігаючі	од	129	79	210	174	118	127
Питома вага фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств	% від загального обсягу фінансування	93,4	96,0	96,0	96,0	98,1	96,32

Джерело: [11]

Проаналізувавши наведені у таблиці 1 дані, можна зробити висновок про ослаблення інноваційної активності підприємств та зниження питомої ваги інноваційно-активних підприємств у загальній чисельності підприємств харчової промисловості. Якщо в 1990 році їх було більше 60%, то в 1995 — 23,7%, 2000 — 18%, а в 2010 усього лише 14,3%, при граничному значенні — 25%. В той же час на рівні промисловості ці цифри в абсолютних значеннях мізерні й по показнику технологічної готовності відкидають Україну до групи країн, що розвиваються. Для порівняння, у розвинених країнах цей показник становить 60-80%. [12] Впливає на це відсутність інноваційного мислення, сучасних креативних знань фахівців-професіоналів у сфері управління інноваційним процесом, низький рівень інноваційної культури в суспільстві та у споживачів інновацій на всіх рівнях господарської системи, а також низька платоспроможність споживачів інновацій. Фінансування інноваційної діяльності у 2010 р на 86,3% відбувалося за рахунок власних коштів підприємств. Теперішній технологічний розвиток підприємств харчової промисловості характеризується, в основному, впровадженням нових машин і устаткування, нових, більшою мірою, ресурсозберігаючих, технологій (табл. 2). Обмеженість попиту на наукові розробки з боку реального сектору економіки, призводить до того, що інноваційні процеси протікають у досить обмежених масштабах

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Таблиця 2. Структура інноваційних витрат у промисловості України (%)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Внутрішні НДР	15,1	10,6	9,1	10,4	8,0	10,7	12,4
Зовнішні НДР	-	-	-	2,3	2,4	2,7	2,2
Покупка технологій	4,1	4,2	3,4	3,0	2,5	1,4	1,8
Машини та обладнання	61,0	54,8	59,2	68,9	63,9	62,6	62,8
Інше	19,8	30,4	23,3	19,0	22,2	25,3	23,0
Усього	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: [11]

Сповільнення інноваційної діяльності є основним чинником, який робить нашу країну неконкурентоспроможною в сьогоденному глобальному світі. Пояснюється це як об'єктивною тенденцією до затухання інноваційних процесів в умовах економічної кризи та без належної інвестиційної підтримки держави, внаслідок використання науково-технологічних надбань попередніх років, так і суб'єктивним чинником — відмовою суб'єктів господарювання від декларування (справжніх чи фіктивних) інноваційних продуктів, оскільки через відсутність інноваційних пільг з боку держави це декларування має сенс лише для спеціалізованих структур (технопарків). Слід також наголосити на тому, що значна частка інновацій, як і інвестицій, в останні роки здійснювалася у галузях, які мають невисоку інноваційну та експортну спрямованість. Це пояснюється тим, що попередній етап відновлення економічного зростання країни відбувалося в рамках резервних потужностей та наявного надлишку трудових ресурсів старої кваліфікації в межах старої економічної структури. Дослідження показують, що саме тому в Україні досі низька частка (до 5%) експортної продукції, що виготовляється з використанням високих технологій (табл.3). Основна ж (більше 56%) частина українського експорту — це продукція галузей, які орієнтуються на виробництво традиційної промислової продукції, що реалізується на конкурентних насичених ринках. Значна сума негативного торговельного балансу в групах підприємств, які використовують високі та середньо високі технології свідчить про дуже низький інноваційний потенціал промисловості країни.

Таблиця 3. Структура українського експорту за типом галузей щодо інноваційного рівня технологій

Структура галузей	Обсяг експорту продукції		Торговельний баланс (експорт-імпорт), млн. дол
	млн. дол	питома вага, %	
Галузі високих технологій	1 763,3	4,6	- 3 076,51
Галузі середньо високих технологій	6 361,71	16,6	- 7 589,55
Галузі середньо низьких технологій	21509,08	56,1	3 999,05
Галузі низьких технологій, добувна промисловість, сільське господарство	8 733,51	22,8	12 991,0
Всього	36 367,61	100,0	- 6 654,01

Джерело: [11]

Інвестиційні ресурси більшості підприємств галузі виснажені, формуються, в основному, за рахунок амортизаційних відрахувань. Більшість підприємств галузі мають значну (більше 60%) зношеність основних фондів, застарілу матеріально-технічну базу, що призводить до значних витрат на ремонт і утримання її в робочому стані. [11] У той же час, державна амортизаційна політика не відповідає вимогам, які склалися в даний час. І хоча, як показали розрахунки, питома вага фінансування

інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств збільшилася з 93,4% у 2005 році до 96,32% у 2010 році (табл.1), у цій ситуації проводити активну інноваційну діяльність можуть лише окремі підприємства галузі, які мають значний експортний потенціал.

Це приводить до того, що підприємства галузі не можуть забезпечити ефективного розширеного відтворення предметів праці і якісного кваліфікаційного відтворення робочої сили. У зв'язку із цим варто звернути увагу на найбільш раціональне використання наявного потенціалу на основі наукового управління інноваційними й інвестиційними процесами. Крім цього, трансформації повинні підлягати всі форми державної підтримки активізації інноваційно-інвестиційних процесів у корпоративному секторі, амортизаційна, бюджетно-податкова, техніко-технологічна й зовнішньоторговельна політика.

Недостатній рівень активності реалізації Україною конкурентних переваг, які базуються на використанні високотехнологічних розробок, призводить до ризикованості капіталовкладень у цю сферу, що гальмує спрямування грошових потоків. За розрахунками науковців, майже 70% коштів на науково-технічні розробки припадає на IV технологічний уклад, і тільки 23% — на п'ятий. Більше 60% інноваційних витрат припадає на IV технологічний уклад, 30% — на III уклад, а на V — лише 8,6%. Все це веде до деградації технологічної структури діючих підприємств та збільшення технологічного відставання економіки України від країн лідерів-інноваторів.[9]

Висновки.

1. Інноваційна політика є потужним важелем, за допомогою якого можливе подолання наслідків світової кризи в економіці, забезпечення її структурної перебудови й стійкого економічного росту. Рівень використання інновацій вкрай незадовільний. Економічна ситуація, що склалася в країні це наслідок впливу не тільки зовнішніх, а і внутрішніх факторів — недосконалості існуючої нормативно-правової системи регулювання та стимулювання інноваційної діяльності, невизначеності та несприйнятливості органами державного управління пріоритетів інноваційного розвитку науково-технологічної сфери, структурної деградації економіки, її залежності від низько технологічних галузей, надмірної експортно-сировинної орієнтації галузей, застарілості та значному зносу (1999 р. — 49,6%, 2010 р. — 61,6%) виробничих активів.

2. В Україні проблема конкурентоспроможності вітчизняної продукції є значно гостріша, ніж у промислово розвинених державах. Про це свідчать, зокрема, результати аналізу статистичних даних Держкомстату України й ООН, виконаного фахівцями Інституту прогнозування НАН України. Нині Україна має низький рівень конкурентоспроможності машинно-технічної та іншої наукомісткої продукції (тільки у 1,8% створених зразків технічний рівень перевищує світовий); незначні розміри експортного потенціалу (експорт продукції, що припадає на душу населення в Україні, становить 0,2-0,3 тис. дол. США, у той час як у розвинених країнах — 2,0-5,6 тис. дол.); низький рівень «інтелектуалізації» експорту[8].

3. Обмеженість в країні фінансових ресурсів для забезпечення наукових досліджень та їх впровадження призвело до скорочення чисельності фахівців-дослідників, винахідників, раціоналізаторів, авторів промислових зразків і, як наслідок, інтенсивності наукової й науково-технічної активності, погіршення якості й результативності самих досліджень та посилення технологічної залежності економіки держави.

4. Низький рівень доходів кінцевих споживачів, низька платоспроможність підприємств — споживачів інновацій та попиту на них призвів до зниження питомої ваги інноваційноактивних підприємств у загальній чисельності підприємств харчової промисловості. Адже в умовах використання нового високотехнологічного обладнання, в країні майже не створюється високо конкурентна прогресивна продукція. Впливає на це

відсутність інноваційного мислення, сучасних креативних знань фахівців-професіоналів у сфері управління інноваційними процесами, низький рівень інноваційної культури в суспільстві та у споживачів інновацій на всіх рівнях господарської системи.

5. Підвищення конкурентоспроможності, прискорення розвитку технологій та високотехнічних галузей можливо забезпечити за рахунок упорядкування існуючої системи законодавства та доповнення її документами, які б регламентували та забезпечували всі складові інноваційної політики (інноваційну інфраструктуру, трансфер технологій, венчурне фінансування, розвиток високотехнологічних виробництв, регіональний інноваційний розвиток на основі формування кластерів тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Отчет* о конкурентоспособности регионов Украины 2011. — World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2010–2011, [електронний ресурс]. — режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-2010-2011#>

2. *Воронкова А.Е.* Управлінські рішення в забезпеченні конкурентоспроможності підприємства: організаційний аспект: монографія / А.Е. Воронкова, Н.Г. Калюжна, В.І. Отенко. — Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. — 427 с.

3. *Горбатов В.М.* Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса / В.М. Горбатов. Монография. - Х.: ИД «ИНЖЕК», 2006. — 592 с.

4. *Кваснюк Б.Є.* Конкурентоспроможність національної економіки / Б.Є. Кваснюк. Монографія. Інститут економіки та прогнозування НАН України /. — К. : Фенікс, 2005. — 495с.

5. *Конкурентоспроможність* економіки України: стан і перспективи підвищення/ За ред. д-ра екон. наук І.В. Крюкової. — К.:Основа, 2007. — 488 с.

6. *Портер М.* Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / М. Портер. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 454 с

7. *Шнипко А.С.* Конкурентоспроможність України в умовах глобалізації / О. С.Шнипко; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. — К., 2009. — 456 с.

8. *Конкурентоспроможність* української економіки / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. — К.: Фенікс, 2007. — 556 с.

9. *Інноваційна спрямованість інвестицій.* [електронний ресурс]– режим доступу: <http://ukrref.com.ua/index.php?id=MTc2Nw==&g=4>

10. *Полунєєв Ю.* Зубожіння політикуму як чинник неконкурентоспроможності країни. [електронний ресурс]. / Дзеркало тижня. — № 39 (567). 8 — 14 жовтня 2005. — режим доступу: <http://www.dt.ua/1000/1030/51450/>

11. *Статистичний щорічник* України. 2010 рік. [електронний ресурс]. — режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

12. «Партнерство з метою підвищення конкурентоспроможності економіки України» [електронний ресурс]/ «Партнерство з метою підвищення конкурентоспроможності економіки України» — Версія аналітичного матеріалу Американської Торгівельної Палати в Україні. — режим доступу: <http://www.chamber.ua/competitiveness/?lang=ua>

В.И. Емцев, И.В. Емцева

Развитие инновационной деятельности как условие обеспечения конкурентоспособности предприятий

Современное состояние дел в отечественной мясной отрасли доказывает необходимость ее реформирования, с целью повышение конкурентоспособности продукции в условиях глобализации мировой экономики. В статье рассмотрены основные проблемы деятельности предприятий мясной отрасли Украины, причины, которые привели отрасль к современному состоянию. Определен объем

производства и потребления мяса и мясной продукции в Украине, влияние объемов импорта мяса на внутренние цены и объемы реализации. Сделан вывод, что положение дел в мясной отрасли угрожает продовольственной безопасности страны.

Также в статье указано потребность отрасли в соответствующей государственной поддержке и предложены возможные пути эффективного реформирования отрасли и увеличения конкурентоспособности предприятий отрасли.

Сделан анализ современного состояния и установлена взаимосвязь составляющих инновационной деятельности предприятий отрасли, приведены основные факторы, влияющие на уровень конкурентоспособности предприятий в условиях ограничения инвестиционных ресурсов на предприятиях пищевой промышленности Украины.

Ключевые слова: инновационная деятельность, конкурентоспособность предприятия, финансовая поддержка государства, результаты.

V.Yemtsev, I.Yemtseva

The development of innovative activity as a condition to ensure enterprises' competitiveness

Modern state of domestic meat industry witnesses the necessity of its reforming which aims to improve its competitiveness in conditions of the world economic globalization.

The article considers the main problems of meat industry of Ukraine and the reasons that led to the modern condition. It also determines the volumes of manufacturing and consuming of meat and meat products in Ukraine as well as the influence of meat import on internal prices and volumes of realization. The conclusion is made that the state of meat industry in Ukraine endangers the food security of the country.

The need of the industry in governmental support is determined and the ways of effective industry reforming are offered that will favour the improvement of the competitiveness of the enterprises of the industry.

The modern state and interrelation between the components of innovative activity are determined in the article together with the main factors that affect the competitiveness of the enterprises in the current conditions of the investments restriction on enterprises of food industry of Ukraine.

Key words: *Innovative activity, the competitiveness of an enterprise, the financial support from the country, results.*

e-mail: jimp@ukr.net

Надійшла до редакції 15.06.2012 року